**De vierde European Social
Science History Conference,
Den Haag, 27 februari-2 maart**

*Peter Moorkens, Donald Weber,
Amsab*

Voor de vierde keer organiseerde het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) de European Social Science History Conference (ESSHC), de tweejaarlijkse hoogmis van sociale wetenschappers en historici. Vergeleken met de vorige editie was het aantal deelnemers licht gedaald, tot een duizendtal, terwijl het aantal sessies was gestegen van ongeveer honderdvijfenzeventig naar ongeveer tweehonderd.

De kwaliteit van de gemiddelde sessie is jammer genoeg alweer stevig gedaald. De organisatoren kunnen het moeilijk verhelpen, maar te veel sessieverantwoordelijken gooien er met de pet naar, en te veel sprekers komen blijkbaar enkel voor een regeltje erbij in hun wetenschappelijk curriculum. De echte experts nemen niet de moeite om te participeren, en de grote namen laten de conferentie links liggen. De conferentie kan dit evenwel gedeeltelijk counteren door haar grote omvang.

Voor het opstellen van een classificatie van beroepsnamen baseerde HISCO zich onder meer op de Encyclopédie van Denis Diderot

Wie enkele dagen uittrekt om te gaan 'sessieshoppen' vindt altijd wel enkele interessante bijeenkomsten. We hebben er voor u enkele geselecteerd.

**HISCO: een internationale
standaard voor historische
beroepsnamen**

Het is een oud zeer in de sociale geschiedenis: het ontbreken van een standaard voor de classificatie van beroepsnamen. Weinig gegevens zijn zo veelbelovend als de lijsten van beroepen die her en der in de bronnen worden gevonden, maar een historische beroepsomschrijving is een glibberig ding: er zijn vele, vaak erg specifieke termen, die sterk verschillen van streek tot streek, van periode tot periode en van taal tot taal. Sinds de jaren '60 werden pogingen ondernomen, in België onder andere door Jos De Belder en Jules Hannes, om een systematische classificatie op te stellen, maar zonder resultaat. De meeste sociaal-historici staan tegenwoordig sceptisch tegenover pogingen om de rijke wereld van de historische beroepen op te sluiten in een classificatieschema.

Niet zo onze collega's van het IISG. Bij een groots opgezet onderzoek naar historische sociale stratificatie werd door Marco van Leeuwen en Ineke Maas nog maar eens op pijnlijke wijze het gebrek aan een beroepsclassificatie ervaren. Er werd besloten om een grote, internationale lijst op te stellen, en deze meteen te lanceren als een internationale standaard: het project 'Historical International Standard Classification of Occupations (HISCO)' was geboren.

HISCO vertrekt van negen beroepsklassen die over verschillende niveaus heen steeds fijner worden ingedeeld, om op het laatste niveau tot een lijst van circa vijftienhonderd beroepsomschrijvingen te komen. Een hedendaagse beroepsstandaard bestond al langer, meer bepaald de door het International Labour Office ontwikkelde 'International Standard Classification of Occupations (ISCO)'. U merkt het al: HISCO voegt hier gewoon de h van historical aan toe. Van Leeuwen contacteerde collega's in acht landen (buiten Nederland waren dat België, Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Noorwegen, Zweden en Canada) en liet hen een paar honderdduizend beroepsnamen verzamelen uit bevolkingsregisters. Voor de Belgische casus werden door Bart Van de Putte (KUL) een vijftientigduizend huwelijksakten bekeken. Daarnaast werden ook de belangrijkste toenmalige referentiewerken geraadpleegd, zoals Diderots *Encyclopédie*. Sommige van de beroepsnamen gaan terug tot de 17e eeuw, maar het gros dateert van de 19e en 20e eeuw. Om de volgende uitgave van HISCO een wat mondialer karakter te geven werden contacten gelegd met onderzoekers in de VS, Rusland, Indië, Nieuw-Zeeland, Columbië, Spanje en Portugal. De eerste uitgave van HISCO is intussen een feit. Het boek werd met gepaste trots door Van Leeuwen en Maas gepresenteerd op wat voor de gelegenheid als een 'roundtable session' was opgevat. Er werd langdurig stilgestaan bij een kritische vergelijking met een Brits-Amerikaans onderzoek waarbij een paar miljoen (sic) beroepsnamen worden geanalyseerd. Uiteraard kwamen de gebruikelijke, onvermij-

delijke beperkingen in tijd en ruimte, waar elke internationale standaard mee kampt, aan bod. Ik gooide nog een stok in het hoenderhok met de vraag aan Van Leeuwen: "*Welke definitie van beroep wordt door u gehanteerd?*" Een vraag die de nodige commotie teweegbracht onder de aanwezigen; blijkbaar was dit voor de meeste onderzoekers een pijnpunt. Een Britse onderzoekster vatte de kwestie snedig samen: "*Is het beroep een kwestie van inkomen of van identiteit?*" Maar uiteindelijk is die kwestie voor HISCO van weinig belang: een internationale standaard moet niets méér doen dan een reeks codes voorstellen die door onderzoekers bij conventie worden gebruikt voor uitwisseling van gegevens. Welke de aard en het maatschappelijke belang is van de socio-professionele realiteit die achter de codes schuilgaat, is aan de gebruikers van de standaard om te duiden, niet aan de standaard zelf.

(Donald Weber)

Netwerk Oral History

De sessie *The Role of Oral History in Constructing Cultural Remembrance* had twee sprekers te gast die beiden het nazi-verleden tot onderwerp hadden. Angelika Eder - *How Research Will Work with 'Old' Interviews* - met het project *Hamburger Lebensläufe - Werkstatt der Erinnerung* en Jens Michelsen en Petra Mumme met *The Representation of Oral History in Concentration Camps' Memorials* die de mondelinge geschiedenis als educatief middel gebruikten in herdenkingskampen en musea. Ik zal beiden samen bespreken. Door gebrek aan primai-

re bronnen zijn historici die het nationaal-socialisme onderzoeken genoodzaakt om het verleden te reconstrueren door middel van interviews met slachtoffers en tijdgenoten. Er rijzen echter enkele methodologische vragen over het gebruik van interviews alsook historische kritiek over de interpretatie ervan. Het wordt stilaan duidelijk dat de mensen die hun herinneringen aan het Derde Rijk kunnen vertellen steeds schaarser worden of zoals Norbert Frei het uitdrukt: *"Farewell to the Era of Contemporaries"*. De afwezigheid van levende getuigen zal het academische en pedagogische onderzoek rond het nationaal-socialisme sterk beïnvloeden. Wanneer de ondervraagde of de interviewer of beiden gestorven zijn, weet je niets meer van hun profiel of het verloop van het gesprek. Een ander groot probleem is het gevaar dat gesprekken gebruikt worden als een soort citatendatabank waarbij je zinnen selecteert om iets te illustreren of om een argument te onderstrepen. Als de persoonlijke dimensie van de geïnterviewde ontbreekt loop je het risico een gegeven uit zijn context te trekken. Hiervoor wordt geen oplossing geboden maar wel een structuur waarbij wordt aangeraden na elk nieuw interview een lijst in te vullen met gegevens over plaats, technische aspecten, met persoonlijke opmerkingen en met een korte biografie van de ondervraagde. Vervolgens wordt er een transcriptie van het gesprek gemaakt. De geïnterviewde kan achteraf de tape beluisteren en de transcriptie lezen om eventuele aanvullingen of wijzigingen aan te brengen. Daarna wordt het interview verwerkt in een databank met richtlijnen voor de gebruiker. Ook per-

soonlijke documenten met betrekking op het interview worden ter inzage gesteld. Bij later onderzoek moet men niet alleen de transcriptie lezen; het beluisteren van het interview kan belangrijk zijn om de toonaard (stem, pauzes, aarzeling, accenten) van het gesprek te achterhalen. Nog een probleem is het geheugen van de geïnterviewde. Peter Reichel onderscheidt vier velden van herinnering - het politieke, het culturele, het pedagogische en het academische - die het betoog van de ondervraagde beïnvloeden. Het kunnen herinneringen zijn die door derden en uiterlijke factoren worden opgeroepen (beeldvorming via films, documentaires, theater, tentoonstellingen), politieke gebeurtenissen op het moment van het interview (nieuwsberichten), politieke correctheid enz. Die moet men trachten eruit te filteren. Daarnaast zijn er de materiële restanten van het verleden die hun relatie met de geschiedenis verloren hebben. Door ooggetuigen en verklaringen te linken aan deze relictten doen we de geschiedenis herleven. Op pedagogisch vlak kunnen scholen ter plaatse of via video's en audiotapes van ooggetuigen geconfronteerd worden met dat verleden.

De volgende sessie die ik bijwoonde ging over *Oral History and the History of Medicine*. De drie sprekers interviewden mensen uit de medische wereld en werden daarbij geconfronteerd met specifieke problemen. Michael Roper - *Analysing the Unanalysed: Reflections on Oral History and the Unconscious in Life-Stories with Child Psychotherapists* - onderzocht de waarde van psychoanalyse voor de mondelinge geschiedenis door middel van levensverhalen-interviews met psychoanalytisch getrainde

*Tot 1940 was tbc een echt gevaar voor het verplegend personeel
(Geschiedenis van de Geneeskunde, 3(1996)1)*

kinderpsychotherapeuten. Er is een zekere verstandhouding tussen de geïnterviewde en de interviewer, waarbij deze laatste de informant aanmoedigt teneinde het betoog in de gewenste richting te laten gaan. Als gevolg hiervan kan de geïnterviewde onbewust meer onthullen van zichzelf. Er ontstaat een soort vrije associatie met de leefwereld van beiden. De informant wordt als het ware actief aangemoedigd om de ondervrager mee te doen voelen met wat hij beleefd heeft. Dit heet 'transference'. Op zijn beurt kan de informant zaken, conflicten en gevoelens uit de interviewers' verleden losmaken, dit heet dan 'counter-transference'. Alleen op de woorden van een interview vertrouwen is dus verkeerd omdat er zich veel meer heeft afgespeeld. Hoe kunnen we deze 'transference' dan vaststellen? Volgens Roper richten we onze aandacht beter op wat er gaande is in de relatie geïnterviewde-interviewer, op wat er in en achter de antwoorden schuilt. Beweging en verandering zijn essentiële aspecten van 'transference' en deze kunnen we ontdekken in het gevoel dat de ondervraagde opwekt tijdens het gesprek.

Graham Smith onderzocht in *Searching for Dr. Somebody* de relatie tussen patiënt en huisarts in Engeland. Hij deed dit aan de hand van interviews en door de bestaande huisartsenopleidingen doorheen de geschiedenis te analyseren en concludeerde dat oudere huisdokters kunde en ervaring zagen als een deel van hun identiteit. Ze kozen er niet voor om huisarts te worden, ze werden het via hun vader. Ze leerden meer met hun handen en uit ervaring dan op de schoolbanken. Er was

dan ook geen uitgebreide opleiding. Ze waren fier om te werken zonder vakantie te nemen. Ze belichaamden voor de patiënt kunde (diagnostisch en therapeutisch), zorgzaamheid en ervaring. Jongere huisdokters belichamen dat niet of dan toch niet op dezelfde uniforme wijze. Het zijn eerder onafhankelijke artsen die niet behoren tot een systeem en die minder op andermans ervaring kunnen rekenen. Ze hebben er zelf voor gekozen om dokter te worden maar zijn minder bestand tegen de druk die het beroep met zich brengt. Deze verandering kwam er gedeeltelijk door een groter aanbod van postgraduaten en voortgezet onderwijs, de veranderende houdingen in de medicatie en de vervrouwelijking in de huisartsenpraktijk. De mondelinge geschiedenis biedt een manier om veranderingen te identificeren en te onderzoeken in de herinneringen aan de belichaming van de dokter. Smith toont hier goed aan dat via mondelinge geschiedenis bepaalde factoren sterk naar voren komen en zodoende sommige aspecten in onze huidige samenleving mee kunnen helpen verklaren.

Stephanie Anne Kirby probeerde eveneens via de mondelinge geschiedenis een vergeten stukje Engelse medische geschiedschrijving te onderzoeken. Haar paper, *"They Looked upon You as One of Them". Tuberculosis Nurses' Narratives of Social and Professional Isolation*, focust op het sociale en professionele leven van tbc-verpleegsters. Tbc vormde tot 1940 een echt gevaar voor het verplegend personeel. De geschiedenis ervan is goed gedocumenteerd. Het onderzoek maakt deel uit van een grotere studie rond de *London County*

Council (LCC) nurses (opleidingscentrum) maar werd aangevuld met documentatie, handschriften, artefacten en interviews van oudere tbc-verpleegsters. Daardoor hebben we een beter zicht op de nationale, gemeentelijke en verpleegkundige perspectieven en op die van de patiënten om de interne verhoudingen van de feiten op te bouwen. Mondelinge informatie werd gebruikt om de levenservaringen van jonge verpleegsters te illustreren met name hun opleiding, het harde werk en de microcultuur van de subgroep die ze vormden, en als LCC-medewerksters. Al de geïnterviewde verpleegsters hadden hun opleiding voltooid en waren geregistreerd als zijnde gekwalificeerd. Ze waren er zich van bewust dat hun gegevens toevertrouwd werden aan een databank (*Royal College of Nursing (RCN) Oral History Project*) en het interview liet hen toe om hun eigen ervaring te linken aan een bredere historische backdrop. Er was altijd een tekort aan tbc-verpleegsters. Lange werkdagen, lage lonen, afzondering, het stigma verbonden aan tbc en natuurlijk de reële angst voor infectie zorgden voor weinig motivatie in die richting. Aan de andere kant werden de ervaren verpleegsters door hun onmiddellijke omgeving gezien als heldinnen. Ex-patiënten wilden wegens dit stigma liever in het hospitaal blijven en vroegen om ingeschakeld te worden als verpleegster. Het LCC aanvaardde dit maar de opleiding moest gebeuren door tbc-verpleegsters die zelf besmet waren, zoals ook de ambitieuzen onder de verpleegsters bewust in de eigen sector werden gehouden om ze beter te kunnen controleren. Het LCC gebruikte zelfs het argu-

ment van de verbondenheid met de patiënten om de verpleegsters te overtuigen om te blijven. Een verpleegster verwoordde het als volgt: "*You felt one of them too with the patients, these weren't the a race apart and they looked upon you as one of them*". Na 1947 veranderde de medische wereld door de toepassing van chemotherapie, en de professioneel en sociaal geïsoleerde patiënten en hun verpleegsters verdwenen uit het zicht.

De volgende sessie over 'oral history' was gewijd aan *Interpreting Narrative*. De eerste spreekster was Daniëla Koleva van de universiteit van Sofia. Ze had als onderwerp *Ironic Stories of Heroic Experiences*. Ze deed onderzoek naar mensen en hun socialistische ervaring in een postsocialistische context. Wat zegt de spreker en waarom vertelt hij juist dat verhaal? Of welk relaas is het vertellen waard? Door de woordkeuze te analyseren (specifieke woorden en uitdrukkingen uit de communistische propaganda, de perestrojka en alternatieve informele woordenschat) en bepaalde zaken die opvallen door stijl en grammatica (zoals het veranderlijk gebruik van persoonlijke voornaamwoorden, het gebruik van onpersoonlijke zinnen enz.), kan men de uitspraken vergelijken. Bij een ondervraagde bureaucraat kwam een duidelijke juxtapositie naar voor: die van de geboren communist en die van de gedesillusioneerde communist. De bedoeling is om nader te onderzoeken op welke manier in levensverhalen het verleden wordt gereconstrueerd vanuit een hedendaags standpunt, waarbij tal van onregelmatigheden aan het licht komen tussen referentiesystemen van het verleden en het heden. Als je levensver-

halen ontleedt krijg je altijd een coherent en chronologisch beeld. Het leven wordt als het ware vervormd en tot een soort doel of thema gemaakt door de schrijver. Gebeurtenissen die soms niets met elkaar te maken hebben worden met een eigen vocabularium aaneengesmeed. Sommige ondervraagden hielden een romantisch, soms een tragisch pleidooi, terwijl anderen zich leken te distantiëren van hun eigen verleden door het te conceptualiseren en te ironiseren. Door officiële gebeurtenissen te analyseren kunnen we nagaan hoe ze met het vocabularium van de spreker samenvallen of niet, en hoe ze zijn levensverhaal beïnvloeden, en op welke wijze ze vervolgens werden omgezet van een publieke naar een private context. Koleva deed dit bij het interview met Gueorguiev, een gepensioneerd mijnwerker uit Zhilentsi, ex-lid van de communistische partij en nu lid van de 'Union of Democratic Forces'. Eerst onderzocht ze welk beeld de staat van de mijnarbeiders propageerde. Ze genoten veel prestige omdat ze de kern vormden van de communistische doctrine die hoofdzakelijk voor de arbeidersklasse bedoeld was. Termen als 'free labour', 'building of socialism', 'new communist man with his new communist moral' werden gebruikt, evenals referenties aan oorlog en klassenstrijd. In het gesprek wordt dit beeld door de mijnwerker ondergraven zonder het echter aan te vallen. Hij was van 1962 tot 1965 mijnwerker om dan vakbondsleider te worden. Zijn baas had hierop aangedrongen en vermits hij de enige arbeider in zijn familie was nam hij de job aan. Tussen 1978 en 1990 ging hij terug de mijn in wegens de financiële

voordelen (pensioen). De mijnwerkers genoten weliswaar een groot prestige en werden beter betaald dan hogeschoolenden, maar in de mijn zelf moesten ze soms hard en tegen de veiligheidsvoorschriften in werken. Daarvoor kregen ze een bonus waarvan ze echter een tiende moesten afstaan aan de vakbonden, wat ze onrechtvaardig vonden. Dit beeld is dus totaal anders dan hetgeen de partij propageerde.

Marie-Louise Janssen had het over *Constructions of Femininity Amongst Latin American Sexworkers: Between Constraint and Agency*. Op het eerste gezicht een totaal ander onderwerp dan dat van Koleva, maar beide handelen over beeldvorming en hoe deze te onderzoeken door middel van interviews.

Sinds oktober 2000 is de prostitutie in Nederland gelegaliseerd. Dit houdt in dat prostitutie officieel erkend wordt als werk. De regering probeert nu de prostituees, 'sekswerkers' zoals Janssen ze typeert, te normaliseren en te reguleren en hen dezelfde rechten en plichten te geven als eender welke andere beroepsgroep. Dit geldt weliswaar enkel voor prostituees die deel uitmaken van de Europese Unie. Elke persoon daarbuiten wordt uitgesloten van het legale circuit. Er is een tendens die illegale prostituees voorstelt als vrouwen die als gevolg van armoede, geweld of onderdrukking in de prostitutie zijn beland zonder eigen inspraak. Dit beeld contrasteert scherp met dat van de legale prostituees die bewust in de sector stappen en tevens voor hun rechten opkomen, maar geen handelsrekening mogen openen. De negatieve si-

Ook kindermisjes hoorden bij het dienstpersoneel (KADOC Leuven)

tuatie en de beeldvorming van het illegale circuit kloppen echter niet altijd. Er is reeds veel geschreven over dit onderwerp maar nergens komen de sekswerkers zelf aan het woord. Janssen probeert via de methodiek van mondelinge geschiedenis de sluier te lichten. Ik som enkele van haar bevindingen op. Uit cijfers blijkt dat misbruik het meest voorkomt bij Nederlandse prostituees. Het beeld dat de vragende partij van buitenlandse vrouwen heeft is een mythe die door deze vrouwen zelf wordt overgenomen, in een rol die ze spelen om potentiële klanten te lokken. Dit is goed te zien in advertenties waarin de etnische achtergrond benadrukt wordt. Ze gebruiken dus de hoofdreden voor hun uitsluiting, namelijk hun niet-Europese achtergrond, als overlevingsstrategie, om geld te verdienen en zo hun levensstandaard of die van de familie te verhogen. Janssen besluit dat het proces van stereotypering en uitsluiting van Latijns-Amerikaanse prostituees uit legale vormen van prostitutie, leidt tot specifieke constructies van etnische vrouwelijkheid onder deze groep van sekswerkers.

Mijn algemene vaststelling bij alle sessies over mondelinge geschiedenis is dat er nergens een sluitende objectieve methode naar voor wordt geschoven. Elkeen is met een deelaspect van de mondelinge geschiedenis bezig. Eder geeft een soort leidraad voor nieuwe interviews en waarschuwt voor de eventuele stoorzenders, terwijl Roper de subjectiviteit van interviews probeert te duiden. Zijn methode is echter niet overtuigend genoeg. Op geen enkele wijze komt er een soort methodiek voort uit zijn betoog. Het blijft

bij een soort zelfanalyse en een inschatting van het gebeuren en het daarbij onder controle houden van de eigen gevoelens naar de geïnterviewde toe. Alles lijkt af te hangen van moeilijk te controleren interne en externe factoren. Koleva toonde prachtig aan hoe de analyse van de officiële en de persoonlijke beeldvorming tot een dieper en beter inzicht van de gegevens kan leiden. Het taalgebruik van de ondervraagde was daarbij de indicator. Janssen toont aan dat zelfs moeilijk te bereiken (illegale) groepen onderzocht kunnen worden maar ging spijtig genoeg niet dieper in op de vertrouwensrelatie die daarvoor nodig is. De andere sprekers toonden aan dat mondelinge geschiedenis een zeer waardevolle bijdrage kan leveren aan het wetenschappelijk onderzoek maar kwamen niet met een methode voor de dag. Er moet misschien eens een optelsom gemaakt worden van alle hindernissen, stoorzenders enz. om tot een overzicht en een structuur te komen waaruit een verantwoorde methode kan gepuurd worden. Een soort handleiding voor de interviewer. Als dit niet gebeurt blijft iedereen op zichzelf bezig. Het congres had best mogen afsluiten met een poging in die richting. Volgende keer misschien.

(Peter Moorkens)

Network Family and Demography

Uit het tweede netwerk *Family and Demography* heb ik bewust twee sessies gekozen die handelden over *Domestic Service: Old and New*. De eerste die ik bijwoonde was die van Violetta Hionidou: "There you

go, my sweetheart, to work. Because, here, we cannot do anything for you". *Female Domestic Service on Three Greek Islands from Mid-Nineteenth to Mid-Twentieth Century*. Antropologische studies over Griekenland tonen herhaaldelijk de afkeer van Grieken van het in dienst nemen van vrouwen, vooral van alleenstaande vrouwen, buiten het eigen huisgezin. Dit was niet het geval op de Cycladische eilanden Mykonos en Syros en het Egeïsche eiland Hios. 19e-eeuwse volkstellingen en diepgaande interviews met oudere eilandbewoners werden gebruikt om de periode vóór de Tweede Wereldoorlog te verduidelijken. De interviews bleken meer informatie vrij te geven dan de documenten. Naast armoede was de hoofdreden om als dienstbode te werken het opsparen van een grote hoeveelheid geld om een huis te kopen dat dan deel uitmaakte van de bruidschat. Dus, werkgelegenheid in het algemeen en specifiek huisbediendes, zorgden er niet voor dat vrouwen ongehuwd bleven, zoals antropologische studies beweren, maar integendeel door het verdienen van hun-eigen bruidschat verhoogden hun kansen op uithuwelijking.

Christer Lundh en Martin Dribe behandelde *The Circulation of Life Cycle Servants between Peasants Households in Southern Sweden 1829-1865*. Het is geweten dat in agrarisch West-Europa veel jonge mensen als dienstbodes gingen werken alvorens ze trouwden. Vanuit de migratiecijfers bekeken, zijn de stap van thuis weg en de stap tot trouwen goed gedocumenteerd, maar van de tussentijdse migraties weten we zeer weinig. Lundh en Dribe onderzochten - via een combinatie van een

kwantitatieve en kwalitatieve aanpak - de migratie van dienstbodes in Scania, zuidelijk Zweden, gedurende de 19e eeuw. Er is geen eenduidige reden waarom er zo frequent werd verhuisd. Het lijkt alsof de reden voor de helft van de migratie terug te vinden is in de organiserende structuur van het werkregime, de hiërarchie van de dienstbodes en het huwelijk. De rest hing af van andere zaken, zoals het type huishouden, de meester of de structuur ervan; variaties in werkaanbod veroorzaakt door fluctuaties in de oogst; conflicten in het huishouden; een extra opleiding willen of gewoonweg het vinden van een huwelijkspartner. De studie toont aan dat huisbediendes goed door-dachte migratiebeslissingen namen op basis van degelijke informatie en berekende kosten en de voordelen van blijven of gaan. Men kan wel zeggen dat de motivatie hoofdzakelijk verbonden was met het functioneren in de lokale economie eerder dan in een interregionale, of intersectorale economie die doorgaans het middelpunt vormen van de traditionele modellen van migratie.

Suzy Pasleau en Isabelle Schopp hadden als onderwerp *The Servants' Life Course in Seraing, 1846-1880*. Om het leven van de dienstbodes in Seraing, nabij Luik, te reconstrueren baseerden Pasleau en Schopp zich op de bevolkingsregisters, en de geboorte-, huwelijks- en overlijdenscertificaten. Van elke dienstbode werd een persoonlijke fiche opgemaakt van de hoofdmomenten in de familiecyclus (huwelijk, geboorte, weduwschap, dood) en van het beroepsleven, naast een grote socio-professionele mobiliteit is het gezins-

leven, vooral bij jonge vrouwen, gekarakteriseerd door een grote ruimtelijke mobiliteit. De hoofdmoot van de huishoudsters in Seraing kwam uit de Luikse regio. Het werk als huishoudster bood goede vooruitzichten voor jonge meisjes van het platteland met weinig vaardigheden of sociale contacten in de stad. De diensten van dienstbodes eindigden meestal nadat ze in het huwelijk traden. Sommige weduwen werden terug huishoudster, maar globaal gezien bleven er weinig voor het leven in dienst.

Marjatta Rahikainen sprak over *Lifelong Servants: Aging Women in Domestic Service*. Er bestaat een grote hoeveelheid literatuur over de levenscyclus van huisbediendes, zoals we hierboven geïllustreerd zagen, maar heel weinig over vrouwen (of mannen) die dienstbodes waren voor het leven. In de eerste helft van de 20e eeuw was een levenslange carrière als huisbediende redelijk gewoon: tijdens het interbellum werden in Zweden huisbediendes geassocieerd met typische oude vrouwtjes, en in 1950 was een kwart van de Finse vrouwelijke huisbediendes vijfenveertig jaar of ouder. Rahikainen vraagt zich af wat er gebeurde met dienstbodes die te oud waren om te werken. Ze onderzocht dit voor Finland in de periode 1890-1960. In het Zweden van 1788 (met Finland als onderdeel) kon te oude huisbediendes het recht ontzegd worden om zich te vestigen in een parochie als ook het recht op domicilie. Rond diezelfde tijd introduceerden de bazen een praktijk om hun beste bediendes te belonen met 'a gift article for long and faithful service'. Dit gebruik bleef bestaan in de 20e eeuw. Rond de eeuwwisseling

kwam er echter verandering in de situatie. Om het tekort aan goed opgeleide huisbediendes op te vangen richtte men oefenscholen en tehuizen voor oudbediendes op, om de indienststelling en het natuurlijke verloop van personeel te promoten. Huisbediendes begonnen zich min of meer succesrijk te organiseren om regularisatie te bekomen van de werkuren, voor minder werkdagen en vrije avonden en voor tehuizen voor werkloze huisbediendes. De eerste wet op huisbediendes kwam er pas in 1945, de tweede in 1978. In 1955 waren er nog maar weinig jongeren meer die huisbediende wilden worden terwijl oudere vrouwen tussen zesenvieftig en vijfenzestig dit wel wilden.

Het probleem met bovenvermelde sessies was het slechte taalgebruik. Vele sprekers waren het Engels amper machtig zodat het echt moeilijk was om ze te volgen. De technische aspecten kwamen minder aan bod (demografie, statistieken enz.) maar dit kwam de verhalen ten goede. En dat waren het dan ook, verhalen. Het kwam bijna nooit tot een discussie omdat de studie nog in een beginfase zit of omdat de situatie in het Zuiden moeilijk te vergelijken is met die in het Noorden. De meeste patronen die werden blootgelegd bleken te kloppen met vroegere studies, en voor deze die ervan afwijken, zoals het hoge percentage van jonge huishoudsters op de Griekse eilanden of het hoge percentage oudere huishoudsters in Finland, kregen we geen bevredigend antwoord.

(Peter Moorkens)

Politieoptreden tijdens een betoging van provo te Brussel, jaren '60 (foto Frans Pans)

De Nieuwe (Geheime) Politie

Voor sociaal-historici staat de politie duidelijk aan de verkeerde kant van de barriaden. Althans te oordelen naar de heel geringe hoeveelheid publicaties over politiewerk, politieagenten en politiebeleid. Onbemind maakt onbekend. Enkele sessies van het ESSHC waren gewijd aan de mannen met de kepie.

De maatschappelijke beroering in de jaren '60 heeft al heel wat aandacht gekregen van sociale wetenschappers. Bovendien laten de oud-strijders van toen zelden een gelegenheid voorbijgaan om hun wonderjaren te herdenken, van 'Mei 86' tot 'Dertigjaar mei 68' in 1998. Het effect dat die 'roerige toestand' had op de ordestrejdkrachten en op de individuele politiemannen achter de wapenstok is heel wat minder bestudeerd. Herbert Reinke (Universiteit van Wuppertal, Duitsland) bracht enkele sprekers bijeen rond *Youth Cultures, Police Violence and Masculinity in the 1960/70s*. Er kwamen voorbeelden aan bod uit Italië, Duitsland en Nederland.

Het was opvallend dat de verschillende onderzoekers heel gelijklopende vaststellingen deden. In alle voorbeelden komt de politiemacht naar voor als een logge, slecht geleide bureaucratie, die van de kant van de autoriteiten op weinig aandacht en respect kan rekenen. De jaren '60 vormden voor alle bestudeerde gevallen een duidelijke breuklijn in het politiebeleid. Tot dan streed de politie tegen een externe vijand, meer bepaald tegen de communisten in het kader van de Koude Oorlog, ofwel tegen een gemarginaliseerde laag van criminelen, die werden beschouwd als niet tot de samenleving be-

horend. Na de studentenrellen en de grote stakingen van de jaren '60, nog versterkt door de terroristische aanslagen van de jaren '70, werd de politie gedwongen om zich met een interne vijand bezig te houden. Ordehandhaving werd belangrijker dan de jacht op spionnen en dieven, en iederéén was een potentiële ordeverstoorder. Daarnaast hadden de sprekers ook veel aandacht voor de individuele politiemannen, zijn problemen als slechtbetaalde werknemer in een risicovol beroep, en zijn worsteling met de hem opgelegde identiteit van Nieuwe Politie-man.

Jonathan Dunnage onderzocht een aantal lezersbrieven van politieagenten die in de jaren '40 tot '70 in de Italiaanse communistische partijkrant (sic) *L'Unita* verschenen. Het zijn niet bepaald onpartijdige getuigenissen, maar het beeld dat de ordehandhavers schetsen van hun beroep en van zichzelf is niettemin ontluisterend. Ze klagen steen en been want ze worden door hun officieren, veelal ex-aanhangers van Mussolini, als slaven behandeld, geminacht en niet zelden mishandeld, hun lonen zijn zeer laag, de hygiënische omstandigheden in de politiekantoren tarten elke verbeelding, er is onvoldoende fysieke bescherming bij confrontaties met demonstranten en criminelen, de uitrusting is verouderd en onvoldoende enz. Bovendien zit het ook in hun hoofd niet lekker, zeker niet nadat de Italiaanse politie na 1965 steeds vaker wordt ingezet tegen demonstranten en stakers. Een getuigenis klinkt als volgt: "*Wij zijn uit het zuiden gekomen omdat er daar geen werk was. We zijn naar Rome gekomen en bij de politie gegaan. We zijn niet naar school geweest, en er*

zijn niet zoveel manieren om aan een inkomen te geraken. Maar ons is gezegd dat het een eer is om politieman te zijn, dat we de mensen zouden beschermen en de bandieten bestrijden. Maar in plaats van tegen criminelen te vechten, moeten we nu slaan op mensen die op straat komen om een beter leven te vragen, mensen zoals wij. Dat willen wij niet, dat is geen politiewerk."

Ook Klaus Weinbauer, die de Duitse politiegeschiedenis bestudeerd heeft, wijst op identiteitsproblemen. Tot in de jaren '50 was aan de top van de politie in feite nog de Weimar-generatie uit de jaren '30 aan de macht. In haar visie moest de politie de samenleving beschermen tegen burgeroorlog en de communistische dreiging. Het was deze Weimar-reflex die leidde tot het extreem gewelddadige politieoptreden tegen de studentendemonstranten in de jaren '60: de studenten werden gelijkgeschakeld met opstandelingen die het staatsgezag bedreigden. In de jaren '70 werd de politie geconfronteerd met een geheel andere uitdaging: in de grote Duitse steden doken de 'Rockers' op: gewelddadige benden van proletarische afkomst die er een sport van maakten om ware veldslagen uit te vechten met de politie; met een 'politieke opstand' had dit weinig te maken. Tegelijk was een nieuwe generatie politieofficieren verschenen. De politieopdracht werd - met de woorden van Weinbauer - 'repolitized': de 'innere Sicherheit' kwam voorop te staan. De vijand was niet langer een communistisch leger, maar de criminaliteit die overal kon schuilen. Het kwam erop aan preventief te werken, en de maatschappelijke rust en de veiligheid van de burger te verzekeren.

Voor de Nederlandse casus van provo's

en Kabouters leverde boeiend materiaal op. Guus Meershoek stelde zich de vraag hoe het in de jaren '60 voor de mensen in uniform was, en schetste aan de hand van een aantal interviews met ex-politieagenten een opmerkelijk psychologisch portret. Enkele illustraties. De Kabouterfractie in de Amsterdamse gemeenteraad bracht op een bepaald ogenblik op heel officiële wijze een voorstel ter tafel om het politiereglement te herzien: de politierevolvers moesten vervangen worden door EHBO-kistjes. Daarin moesten onder meer condooms zitten om aan de koppeltjes in het Vondelpark te geven als die zin hadden om te vrijen; en aanstekers om een vuurtje te kunnen geven aan provo's die een jointje wilden opsteken. De politie reageerde fel tegen dit voorstel, merkwaardig genoeg niet zozeer tegen condoom en aansteker, maar ze stelde dat 'een revolver onlosmakelijk onderdeel uitmaakt van het wezen van de politieman; zonder dat is een politieman geen politieman meer'. Even merkwaardig was de felheid waarop ze reageerde op een ander grapje van de provo's: bij confrontaties met de politie deelden de provo's geen klappen uit, maar gaven ze enkel een flinke tik tegen de kepie, zodat de politieagent blootshoofds verder moest. De politie was geschokt: hun kepie, dat was hun waardigheid als politieman, ze werden nog liever neergekogeld dan hem te moeten verliezen.

Een heel ander soort politie kwam aan bod in de sessie georganiseerd door de jonge Canadese onderzoeker Steve Hewitt (University of Indianapolis, VS) onder de naam *Police Surveillance and the Definition of Subversives in US and Canada*. Drie

sprekers presenteerden de resultaten van hun onderzoek in de archieven van de geheime politie van de VS en Canada. Dat het hier om een Noord-Amerikaans onderonsje ging, is spijtig genoeg geen toeval. De openbaarheid van overheidsdocumenten wordt overzees heel wat ernstiger genomen dan in veel Europese landen.

Julie Guard behandelde een Canadese kwestie uit de Koude Oorlog. Een consumentenbeweging van huisvrouwen die in de late jaren '40 protesteerde tegen de stijgende levensduurte werd door de Canadese regering behandeld als een nationale bedreiging. De huisvrouwen legden onder meer een petitie neer met een miljoen handtekeningen (sic) waarin werd aangeklaagd dat grote Canadese bedrijven nooit geziene winsten realiseerden, terwijl tegelijk de melk duurder werd en verschillende graadmeters van welstand een dalende lijn te zien gaven. Dat enkele leden van de organisatie ook actief waren in de communistische partij van Canada, was voor de regering reden genoeg om de achtbare dames onder politiebewaking te plaatsen. De huisvrouwenbeweging werd gedemoniseerd en geïntimideerd en ging finaal onderuit.

Gerda Ray kwam met een wel erg straf verhaal uit de VS. Aan de hand van een analyse van het beleid van New York State Governor Rockefeller toonde zij aan dat mensen als Rockefeller bitter weinig onderscheid maakten tussen de 'publieke' politie waarover zij gezag hadden als staatsgoeverneur en de privé-politie die zij inhuurden om hun bedrijven te vrijwaren van stakingen.

Hewitt ten slotte analyseerde het beleid

van de 'Canadese Security Service' of 'de zoektocht van een bureaucratie naar een definitie van subversie'. Ook hier het al eerder gehoorde verhaal van een mankende administratie en van de omslag in de jaren '60 en '70 naar een interne vijand. Wat misschien nog het meest opviel aan deze sessie was de sfeer: de organisatoren en een flink deel van het talrijk opgekomen publiek gedroegen zich alsof ze een informatieoorlog aan het voeren waren tegen onzichtbare legers van geheime politie. Het begon al bij het binnenkomen, toen de sessievoorzitter luidkeels opmerkte: *"So where would the police cameras be here? You all know, I hope, that you are being watched"*. Dat was als grap bedoeld, althans zo had ik het begrepen, maar ik was zowat de enige die lachte. In de loop van de sessie leken sprekers en publiek het roerend met elkaar eens. Op het einde waagde ik het een vraag te stellen aan de sprekerster die het over de Canadese huisvrouwenconsumentenbeweging had gehad: of zij ook de andere kant had onderzocht, en in de archieven van de communistische partij was gaan kijken welke strategie deze hanteerde tegenover deze beweging? Dat bleek een heel verkeerde vraag te zijn. De sprekerster antwoordde met het statement: *"I don't think they were on the same side."* Verbeten trêk om de mond. Spiedende ogen in mijn richting. Toen vijf minuten later de sessie werd beëindigd was ik de eerste om de zaal te verlaten, met opgestoken kraag en stevig doorstappend. Ik werd niettemin bijgebeend door een kalende man met snor in een grijs kostuum, die mij aanklampie met de opmerking: *"In America it's the same thing, you know, they always say things like that. They ne-*

LA GRÈVE OBLIGATOIRE (Système MAUSER). Pour les références, s'adresser à la milice citoyenne de Louvain.

936

In 1903 wijdde het Franse satirische tijdschrift *L'Assiette au Beurre* een volledig nummer aan de onlusten van 1902 in België

ver look at the whole picture." Toen hij merkte dat ik hem met open mond stond aan te staren, zei hij "Sorry," keek naar de grond, en beende snel weg in de andere richting. De geheime politie van België heeft ons vooralsnog niet gecontacteerd, maar we houden u zeker op de hoogte.
(Donald Weber)

K
R
O
N
I
E
K

**Leve het Algemeen Stemrecht!
Vive la Garde Civique! De strijd
voor Algemeen Stemrecht,
Leuven 1902**

Paule Verbruggen, Amsab

Op donderdag 18 april 2002 was het precies honderd jaar geleden dat in Leuven zes arbeiders omkwamen in een betoging voor Algemeen Enkelvoudig Stemrecht. Niet dat het de enige doden waren in de geschiedenis van het Algemeen Stemrecht, maar in Leuven is dit gebeuren in het collectieve (vooral socialistische) geheugen een belangrijke plaats blijven innemen. Als je door Leuven wandelt zie je trouwens in verschillende straten gedenkplaten die aan dit drama refereren.

Speciaal voor de 100e verjaardag van dit feit werd ongeveer een jaar geleden de Stichting Democratie 1902-2002 opgericht, met vertegenwoordigers van sp.a-Leuven, ABVV-Vlaams-Brabant en de Socialistische Mutualiteiten van Brabant. De bedoeling was een aantal evenementen te organiseren om de verjaardag met de nodige luister te herdenken.

Het monument

Op 18 april om 11u 's morgens trok een grote groep ABVV-vrijgestelden naar het Quinten Metsysplein om het monument in te huldigen dat in opdracht van ABVV-Vlaams-Brabant door Lucas Bernaerts en Luc Cauwenberghs werd ontworpen. In de menigte een aantal bekende gezichten zoals - natuurlijk - dat van burgemeester Louis Tobback, van minister Frank Vandenbroucke en van minister van Staat Willy Claes. Sprekers waren Karel Gacoms, voorzitter van ABVV Vlaams-Brabant, Michel Nollet en Mia De Vits, respectievelijk voorzitter en algemeen secretaris van het nationale ABVV, en Saïd El Khadraoui, schepen van Cultuur, Onderwijs, Inburgering, Ontwikkelingssamenwerking en Studentenaangelegenheden van de stad Leuven. In de striemende regen werd dan het monument onthuld. Het symboliseert het kiesbolletje op de stembrief met daaronder zes liggende silhouetten, de zes doden van Leuven. Aan het publiek werden rozen uitgedeeld om op het monument te leggen. Een ontroerend moment, zelfs honderd jaar na de feiten...

Het boek

Bijna tegelijk met de oprichting van de Stichting Democratie kwam vanuit het Stadsarchief Leuven, en meer bepaald van de stadsarchivarissen Rudi Hoekx en Piet Veldeman, het idee om een boek te schrijven waarin de feiten werden verhaald zoals ze zich werkelijk hadden voorgedaan. Daarop werd contact opgenomen met Amsab-Instituut voor Sociale Geschiede-